

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Методична розробка спеціального курсу
за темою творчого мистецького проєкту

**ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ТЕНОРОВОЇ ТРАДИЦІЇ
НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ У РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО
ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА ТА В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСВІДІ**

Сачок Віктор Іванович
здобувач ступеня
доктора мистецтва
кафедри камерного співу

Творчий керівник і науковий консультант –
народна артистка України,
професорка, докторка культурології
Антонюк Валентина Геніївна

ПЛАН

1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕНОРОВОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

Тема 1. Європейський контекст розвитку вокального мистецтва в Україні.

Тема 2. Становлення української професійної музичної освіти та її вплив на формування тенорової традиції на межі XIX–XX століть.

Тема 3. Вплив фольклорних традицій на формування тенорової традиції в українському академічному виконавстві.

2. УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЧНА ТЕНОРОВА ШКОЛА: ВОКАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО ТА ПЕДАГОГІКА

Тема 4. Вокально-педагогічні засади формування української тенорової школи.

Тема 5. Виконавська практика українських тенорів кінця XIX — початку XX століття.

Тема 6. Стильові домінанти та технічні аспекти інтерпретацій українських тенорів початку XX століття.

3. ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТЕНОРОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

Тема 7. Мистецька спадщина та виконавські традиції видатних українських тенорів кінця XIX – початку XX століття.

Тема 8. Вокальні техніки та інтерпретаційні традиції в українському теноровому мистецтві.

Тема 9. Актуалізація виконавських канонів минулого в сучасному теноровому мистецтві: інтерпретаційні й педагогічні аспекти.

1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕНОРОВОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

Тема 1.

Європейський контекст розвитку вокального мистецтва в Україні.

Загальна характеристика розвитку європейської опери та камерно-вокального мистецтва. Вплив італійської, німецької та французької вокальних шкіл на становлення академічного співу в Україні. Аналіз виконавських еталонів, сформованих провідними європейськими тенорами та їх рецепція в українському середовищі.

Тема 2.

Становлення української професійної музичної освіти та її вплив на формування тенорової традиції на межі XIX–XX століть.

Історичний огляд інституціалізації музичних навчальних закладів (Київська та Одеська консерваторії) та їхньої ролі у підготовці вокальних кадрів. Внесок ключових педагогів-вокалістів у кристалізацію методичних засад. Аналіз вокальних програм та методик, що застосовувались у навчальному процесі.

Тема 3.

Вплив фольклорних традицій на формування тенорової традиції в українському академічному виконавстві.

Дослідження органічної інтеграції елементів українського народного мелосу в академічний вокальний репертуар. Аналіз синергії академічної вокальної техніки з традиціями народного виконавства. Особливості виконавської манери, заснованої на народно-пісенній інтонації та естетиці.

2. УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЧНА ТЕНОРОВА ШКОЛА: ВОКАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО ТА ПЕДАГОГІКА

Тема 4.

Вокально-педагогічні засади формування української тенорової школи.

Систематизація вокально-технічних принципів української педагогіки кінця XIX — початку XX століття. Особливості опрацювання репертуару, артикуляції та сценічної репрезентації. Аналіз педагогічних поглядів та методології видатних українських педагогів-вокалістів.

Тема 5.

Виконавська практика українських тенорів кінця XIX — початку XX століття.

Дослідження творчого доробку та виконавської ідіоматики видатних тенорів (О. Мишуга, М. Менцинський). Аналіз аудіозаписів та мемуарної спадщини як джерела інформації про виконавську манеру. Роль постатей української тенорової школи в популяризації національної класичної музики та фольклору.

Тема 6.

Стильові домінанти та технічні аспекти інтерпретацій українських тенорів початку XX століття.

Аналіз інтерпретаційних особливостей оперних арій, камерних романсів та народних пісень. Вивчення специфічних вокальних прийомів (вібрато, філірування звуку, динамічна пластика, артикуляційні особливості). Взаємозв'язок вокальної техніки з художнім образом і стилістикою твору.

3. ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТЕНОРОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

Тема 7.

Мистецька спадщина та виконавські традиції видатних українських тенорів кінця XIX – початку XX століття.

Експлікація творчого доробку та виконавської індивідуальності ключових представників тенорової школи. Аналіз репертуарної політики та сценічних образів у творчості цих співаків. Визначення основних рис виконавської традиції, що передавалися наступним поколінням.

Тема 8.

Вокальні техніки та інтерпретаційні традиції в українському теноровому мистецтві.

Комплексний аналіз вокальних технік та їх реалізації в інтерпретаціях українських тенорів. Співвідношення технічної майстерності з емоційною та змістовною складовими інтерпретації. Взаємодія вокаліста та концертмейстера у створенні цілісного художнього образу.

Тема 9.

Актуалізація виконавських канонів минулого в сучасному теноровому мистецтві: інтерпретаційні й педагогічні аспекти.

Проблематика та ретроспективний аналіз впливу виконавських традицій минулого на формування сучасної тенорової школи. Методичні аспекти інтеграції історичного досвіду в сучасну вокальну педагогіку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Г. Методичні принципи формування співочого голосу видатного педагога Ф. Ламперті. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Частина І*. Луганськ, 2012. № 11 (246). С. 16–20.
2. Антонюк В. Г. «Вечори пісень» Модеста Менцинського (до 125 роковин від дня народження). *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Вип. 1 (4)*. Тернопіль, 2000. С. 86 – 89.
3. Антонюк В. Г. Виконавські форми сольного співу: до питання виховання різнопрофільних співацьких особистостей : дослідницька праця. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
4. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Вид. 3-тє, доп. і перероб. Київ, 2017. 218 с.
5. Антонюк В. Г. Етномузикологічні чинники навчання співу : наукове дослідження. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
6. Антонюк В. Г. Орфоепія у художньому співі : дослідницька праця. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
7. Антонюк В. Г. Поетика співу : монографія. Київ : Видавець Бихун Ю. В., 2025. 116 с.
8. Антонюк В. Г. Становлення вокально-професійної освіти в Україні: проблема поліетнічності : дослідницька праця. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
9. Антонюк В. Г. У колі традицій українського вокального мистецтва: Фемій Мустафаєв. *Вісник ДАКККіМ*. 2000. № 3. С. 124–128.
10. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія. Київ : Українська ідея, 2001. 144 с.
11. Антонюк В. Г. Формування української вокальної школи: історико-культурний аспект : дослідницька праця. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.

12. Антонюк В. Г. Формування індивідуального виконавського стилю: культурно-антропологічний аспект : наукове дослідження. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
13. Бандрівська О. К. Особливості виконання камерних вокальних творів. *Науково-методичні праці, статті, рецензії*. Львів : Апріорі, 2002. С. 61–88.
14. Барвінський В. О. Огляд історії української музики. *Історія української культури*. Київ : Либідь, 1993. С. 691–718.
15. Басовська С., Лановенко-Мельник Н., Червоній М. Формування методичних засад і становлення професійної української вокальної школи у контексті європейської вокальної культури кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 49, т. 1. С. 110–119.
16. Бобечко О. Ю. Модест Менцинський – штрихи до творчого портрета (за матеріалами епістолярної спадщини). *Молодь і ринок*. 2019. № 7. С. 98–103.
17. Борко І. М. Особливості української виконавської школи оперного мистецтва в контексті еволюції європейських традицій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2021. № 4. С. 161–167.
18. Булат Т. П. До питання збагачення традицій камерно-вокальної творчості. *Музична критика і сучасність: зб. статей*. Київ : Музична Україна, 1984. Вип. 2. С. 39–57.
19. Ван Цзо. Український солоспів у контексті сучасного виконавського мистецтва : автореф. дис.... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Музичне мистецтво. Харків, 2015. 20 с.
20. Вахнянин А. К. Спомини з мого життя. Львів : Зладив К. Студинський, 1908. 125 с.

21. Ващенко Н. М. Творча спадщина Олександра Мишуги (1853–1922 рр.) в контексті розвитку української мистецької педагогіки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2015. 20 с.
22. Ващенко Н. М. Творча спадщина Олександра Мишуги (1853–1922 рр.) в контексті розвитку української мистецької педагогіки : дис.... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава : ПНПУ, 2015. 234 с.
23. Власенко І. М. До питання дослідження української фортепіанної школи. *Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник Одеської державної музичної академії ім. А. В. Нежданової*. Одеса, 2010. Вип 11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mmik/2010_11/Vlas.htm
24. Вороновська О. В. Історія еволюції художніх стилів зарубіжної музики XIX-XX ст. : навч. посіб. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2025. 161 с.
25. Востряков О. А. Сучасна практика підготовки оперних співаків у системі «вуз – театр». *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Київ, 2000. Вип. 5: Музичне виконавство. Кн. 4. С. 177–183.
26. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підручник. Київ : Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, 1997. 320 с.
27. Говорухіна Н. О. Жанрова стилістика як основа вокально-виконавської практики. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. Праць*. Харк. держ. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2007. Вип. 19. С. 76–87.
28. Голинський М. Т. Спогади / Упорядники: Г. Тихобаєва, І. Криворучка, Д. Білавич. Львів : Апріорі, 2006. 616 с.
29. Головашич Е. А. Педагогічна школа Олександра Мишуги та його меценатська діяльність. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2022. № 6 (354), грудень. С. 12–17.

30. Головащенко М. І. Олександр Мишуга. Спогади, матеріали, листи. Київ : Музична Україна, 1971. 424 с.
31. Горелік Л. М. Вокальний цикл у жанрово-видовій специфіці камерного співу. : дис.... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса : Одеська державна музична академія імені А. В. Нежданової, 2006. 185 с.
32. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти : монографія. Київ : Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
33. Гребенюк Н. Є. До проблеми виконавської творчості у класі камерного співу. *Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник Одеської державної музичної академії ім. А. В. Нежданової*. Одеса, 2003. Вип. 4, Кн. 1. С. 155–164.
34. Гринь Л. О. Теорія вокальної педагогіки : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Сценічне мистецтво» освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 135 с.
35. Грица С. Й. Мелос української народної епіки. Київ : Наукова думка, 1979. 247 с.
36. Гриценко О. Г. Культурологічні рефлексії ліричності у виконавських інтерпретаціях симфонічної музики Валерія Антонюка : дис.... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2017. 220 с.
37. Грищенко Ю. В. Розвиток професійної вокальної освіти в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Житомир, 2010. 24 с.
38. Гуріна А. В., Борисенко А. Г. Школа Олександра Мишуги в історії української вокальної культури. *Культура України*. 2016. Вип. 53. С. 136–146.
39. Дедусенко Ж. В. Виконавська піаністична школа як рід культурної традиції: автореф. дис... канд. мистецтвознавства : 17.00.01. Київ, 2002. 20 с.

40. Демочко К. О. Невторованими стежками [Про О. Руснака]. *Вітчизна. Літературно-художній та громадсько-політичний місячник спілки письменників України*. Київ, 1965. Вип. 6. С. 196–206.
41. Демочко К. О. Незабутній концерт: [Про М. Менцинського]. *Музична Буковина: Сторінки історії*. Київ : Муз. Україна, 1990. С. 90–99.
42. Деркач І. С. Модест Менцинський – героїчний тенор. Львів : Каменяр, 1969. 83 с.
43. Джулай Г. А. Музична ментальність: соціально-філософський аналіз : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.03 Соціальна філософія та філософія історії. Одеса, 2003. 24 с.
44. Євтушенко Д. Г. Питання вокальної педагогіки: історія, теорія, практика. Київ : Мистецтво, 1963. 340 с.
45. Єрошенко О. В. Емоційна сфера у вокальній творчості: музично-естетичні та виконавські аспекти : автореф. дис.... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Музичне мистецтво. Харків, 2008. 18 с.
46. Жишкович М. А. Львівська вокальна школа другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. : дис... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2006. 19 с.
47. Жишкович М. А. Михайло Голинський на сцені харківської опери (до питання творчих контактів). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. № 1. 2011. С. 70–75.
48. Жишкович М. А. Основні вокально-педагогічні та морально-етичні принципи професора Валерія Висоцького. *Musica Galiciana*. Rzeszow, 2005. Т. ІХ. S. 143–153.
49. Закопеч Л. М. Львівська гобойна школа: генеза, виконавсько-педагогічні принципи, культурні зв'язки : дис.... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2021. 204 с.

50. Захарчук Т. Г. Художній принцип метафоричності у сучасному вокальному виконавстві: автореф. дис... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2008. 16 с.
51. Кавун В. М. Історико-теоретичні аспекти становлення вокального мистецтва. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. 2017. Вип. I (8). С.160–164.
52. Калин Р. Й. Вокальна школа як ментальний феномен. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*, 2012. № 2. С. 114–121.
53. Карась Г. В. Музична культура української діаспори у світовому час просторі XX століття : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт. 2012. 1164 с.
54. Кияновська Л. О. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. Тернопіль : СМП Астон, 2000. 339 с.
55. Кияновська Л. О. Українська музична культура : навч. посіб. Львів : Тріада плюс, 2009. 356 с.
56. Кияновська Л. Соціальна модель поведінки співака в українському галицькому суспільстві кінця XIX – першої половини XX століття (спроба соціологічного аналізу). *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. Львів, 2010. Вип. 24, кн. II. С. 21–29.
57. Козаренко О. В. Деякі тенденції розвитку національної музичної мови в першій третині XX століття. *Українське музикознавство*. Київ, 1998. Вип. 28. С. 144–154.
58. Козаренко О. В. Феномен української національної музичної мови. Львів : НТШ, 2000. 284 с.
59. Колесса М. Ф. Спогади про Модеста Менцинського. *Музика*, 1975. № 6. С. 29–30.
60. Колодуб І. С. Практичні поради педагога-вокаліста. Київ : Муз. Україна, 2010. 54 с.

61. Коломоець О. М. Історія та теорія українського хорового мистецтва : навч. посіб. Дніпро : Ліра, 2023. 288 с.
62. Комарніцький Я. В. Італійська опера в історичних процесах еволюції жанру. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2025. Вип. 52. С. 100–110.
63. Кондратюк К. К. Портрети видатних українських митців ХІХ – початку ХХ ст. : навч. посіб. Львів : Студії, 1995. 123 с.
64. Кононова М. В. Теоретико-методичний концепт вокальної виконавської школи у працях Валентини Антонюк. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2019, №. 4 (45). С.114–130.
65. Корній Л. П. Українська музична культура. Погляд крізь віки / Л. Корній, Б. Сюта. Київ : Музична Україна, 2014. 592 с.
66. Крушельницька Соломія: Спогади. Матеріали. Листування. У 2-х ч. / Вступна стаття, упорядкув. і примітки М. І. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. 1. 400 с.; Ч. II. 600 с.
67. Кучеренко С. І. Феномен «школа» як структурно-інформаційна модель музичного мистецтва. *Наук. записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. Тернопіль, 2017. Вип. 37. С. 5–12.
68. Лисенко І. М. Музики сонячні дзвони. Статті, рецензії, спогади. Київ : Рада, 2004. 392 с.
69. Лисенко І. М. Співаки України. Енциклопедичне видання / 2-е видання, переробл. і допов. Київ : Знання, 2012. 629 с.
70. Лисенко М. В. Гушалеви́ч Євге́н Іва́нович. «Словник співаків України». Київ, 1997. С. 80
71. Лисенко М. В. Листи. / Упорядкув. та коментарі О. М. Лисенка. Вступна стаття М. Т. Рильського. Заг. ред. Л. Кауфмана. Київ : Мистецтво, 1964. 533 с.
72. Луганська К. М. Музична освіта. *Історія української музики*. Київ : Наук. думка, 1989. Т.2: Друга полов. ХІХ ст. С. 380–395.

73. Луганська К. Чарівний голос [М. Менцинського]. *Сільські вісті*. 1966. 13 травня. С. 4.
74. Людкевич С. П. Артист і педагог. Видатний співак. Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу [ред. 1. Деркач]. Львів : Каменярь, 1964. С. 35–43.
75. Людкевич С. П. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т. 2. / НАНУ. Інститут українознав. ім. І. Крип'якевича; Упорядкув., ред., пер. і прим. З. Штундер. Львів : Вид-во М. Коць, 2000. 816 с.
76. Людкевич С. П. Менцинський як оперний співак. Модест Менцинський: Спогади. Матеріали. Листування / Авт.-упоряд. М. Головащенко; [Ред. Т. Моргун]. Київ : Рада, 1995. С. 195–201.
77. Масалов О. Г. Соборність і цивілізація у філософсько-антропологічному вимірі : автореф. дис.... канд. філософ. наук. Харків, 2012. 19 с.
78. Мелех-Яросевич Л. В. Українські співаки на польських оперних сценах. *Дзвін*. 1996. № 8. С. 105–119.
79. Менцинський Модест: Спогади, матеріали, листування / Автор-упор. Головащенко М. І. Київ : Рада, 1995. 462 с.
80. Микиша М. Б. Практичні основи вокального мистецтва / літ. виклад М. І. Головащенко. Вид. 2. Київ : Музична Україна, 1985. 80 с.
81. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 2000. 340 с.
82. Мишуга Олександр: Спогади. Листи. Матеріали / Упор., підг. текстів, вст. стаття та прим. М. І. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1971. 780 с.
83. Модест Менцинський: Спогади. Матеріали. Листування / Авт.-упоряд. М. І. Головащенко ; [Ред. Т. Моргун]. Київ : Рада, 1995. 461 с.

84. Москаленко В. М. Про задум та музичну ідею твору. *Музичний твір як процес: Науковий вісник Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського*. Київ, 2002. Вип. 21. С. 9–17.
85. Музична бібліотека Модеста Менцинського: Каталог / Укл. і авт. передм. О. П. Осадця. Львів, 1994. 356 с.
86. Мустафаєв Ф. М. Історичні аспекти розвитку української вокально-педагогічної школи у ХХ – на початку ХХІ століття. *Мистецтвознавчі записки*. 2019. Вип.36. С. 167–172.
87. Мустафаєв Ф. М. Українська вокальна музика ХХ – початку ХХІ століття у педагогічному репертуарі солістів-вокалістів. *Мистецтвознавчі записки*. 2021. Вип. 39. С. 154–159.
88. Мухіна Л. П. Українське вокальне виконавство у контексті європейської оперно-вокальної культури кінця ХІХ – початку ХХ століття : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії : 025. Суми, 2021. 232 с.
89. Олександр Мишуга – король тенорів / М. І. Головащенко (авт.-упоряд.). Київ : Музична Україна, 2004. 610 с.
90. Олександр Мишуга про себе. Олександр Мишуга. Спогади, матеріали, листи / [упоряд., підготовка текстів, стаття та примітки М. І. Головащенко]. Київ : Муз. Україна, 1971. С. 367–374.
91. Оленюк Д. В. Творчість М. О. Менцинського у контексті європейського вокального мистецтва : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ, 2011. 29 с.
92. Павлишин С. С. Спадщина Василя Барвінського. *Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: статті та матеріали*. Тернопіль : Астон, 2003. С. 180–185.
93. Павлюк Н. М., Малашевська І. В., Міщенко З. О. Концептуальні засади діяльності Олександра Мишуги. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 68, т. 2. С. 114–119.
94. Попелюк М. В. Український романс як явище національного культурного розвитку. *Вокальне мистецтво: Історія. Сучасність*.

- Перспективи : зб. статей / ред.-упоряд. Г. В. Карась. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 208 с.*
95. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : Артєк, 2001. 728 с.
 96. Потапчук Т. В. Національна ідентичність: становлення та розвиток у сучасному суспільстві. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки.* 2012. № 1. С. 50–53.
 97. Рудницький А. І. Українська музика. Історично-критичний огляд. Мюнхен : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1963. 406 с.
 98. Савенко Є. В. Витоки вокальної педагогіки / Є. В. Савенко, О. Г. Савенко. *Проблеми сучасної педагогічної освіти.* 2000. Вип. № 2, частина 2. С. 45–49.
 99. Сачок В. І. Вокальна підготовка іноземних студентів: мистецько-педагогічні підходи та практики. *Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр.* Київ : НАКККиМ, 2023. вип. 43. С. 139–144.
 100. Сачок В. І. Вплив німецької вокальної школи на становлення українського співака Модеста Менцинського. *Видатні постаті музичного мистецтва в процесах національно-культурного розвитку України (до 185-річчя з дня народження Павла Чубинського): Зб. мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених 15–16 квітня 2024 р.* Київ : КЗВО КОР «Академія мистецтв імені Павла Чубинського», 2024. С. 165–172.
 101. Сачок В. І. Камерно-вокальна творчість Модеста Менцинського в контексті розвитку української тенорової традиції. *Музикознавча думка Дніпропетровщини : зб. наук. ст.* Дніпровська академія музики. Дніпро : «Грані», 2024. Вип. 27 (2). С. 138–153.
 102. Сачок В. І. Концепція вокальної педагогіки Валентини Антонюк у контексті розвитку української вокальної школи. *Вісник Національної*

- академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* Київ, 2023. № 1. С. 295–302.
103. Сачок В. І. Творча діяльність українських тенорів О. Мишуги та М. Менцинського в контексті формування національної вокально-виконавської школи кінця ХІХ – початку ХХ ст. *ХХІІІ міжнародна науково-практична конференція «Молоді музикознавці» у рамках VI Міжнародного науково-творчого проєкту «Сучасне музикознавство та виконавство: від теоретичного дискурсу – до виконавської практики»* 29–31 березня 2024 р. Київ : КМAM імені Р. М. Глієра, 2024. С. 134–135.
 104. Сачок В. І. Творчість Олександра Пилиповича Мишуги (1853–1922) у контексті традицій української вокальної школи. *Слобожанські мистецькі студії : наук. журнал.* Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 3. С. 75–79.
 105. Сбітнєва О. Ф. Історія розвитку Європейського вокального мистецтва від найдавніших часів до ХІХ століття. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* Ужгород, 2024. Вип. 8. С. 104–109.
Свобода Н. О. Олександр Мишуга і його новаторські педагогічні принципи. *Вісник Львів. ун-ту / Серія мист-во.* 2003. Вип. 3. С. 137–145.
 106. Сумарокова В. Г. Виконавська школа як об'єкт дослідження: до визначення поняття. *Музичне виконавство. Науковий вісник Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського.* Київ, 2004. Кн. 10. С. 180–190.
 107. Тарасюк Л. М. Особливості формування культури вокального виконавства в системі професійної підготовки студентів-вокалістів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. 38, т. 3. С. 161–167.
 108. Турянський П. І. Вокально-виконавська творчість Модеста Менцинського. *Молодь і ринок.* 2022. № 2 (200). С. 134–139.

109. Тушева В. В. Основні маркери полікультурної освіти у мистецькій проекції. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Ужгород, 2025. Вип. 11. С. 51–58.
110. Ужинський М. Ю. Сценофонія як культурно-мистецький феномен : дис.... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 225 с.
111. Українські співаки у спогадах сучасників /автор-упорядник І. Лисенко. Київ: «Рада». Видавництво М. П. Коць. Київ – Львів – Нью-Йорк, 2003, 709 с.
112. Царук С. М. У спільних пошуках національно-культурної ідентичності: Микола Лисенко та Олександр Мишуга. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2014. № 3. С.187–193.
113. Цебрій І. В. Історія та теорія італійської вокальної школи : посібник для студентів закладів вищої освіти. Старобільськ : видавництво «Формат+», 2021. 58 с.
114. Чарнецький С. С. Пам'яті Олександра Мишуги. *Олександр Мишуга. Спогади, матеріали, листи* / [упоряд., підготовка текстів, стаття та примітки М. І. Головащенко]. Київ : Муз. Україна, 1971. С. 466–471.
115. Черепанін М. В. Музична культура Галичини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття (джерелознавчий аспект) : автореф. дис... доктора мистецтвознавства : 17.00.01. НМАУ імені П. І. Чайковського. Київ : Вежа, 1997. 45 с.
116. Черкашина О. В., Кравченко Т. М. Формування національних засад української вокальної школи. *Формування професіоналізму фахівця в мистецькій та технологічній освіті: теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 1. С. 27–32.
117. Шуляр О. Д. Історія вокального мистецтва : монографія. Ч. II. Івано-Франківськ, 2012. 360 с.

118. Шуляр О. Д. Вокально-виконавська та педагогічна діяльність славетного співака Галичини Олександра Мишуги. *Вокальне мистецтво: Історія. Сучасність. Перспективи* : збірник статей / ред.-упоряд. Ганна Карась. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. С. 50–67.
119. Bianchi R. Space and Hegemony at La Scala, 1776–1850s. *The European Legacy*. 2014. 19(6). Pp. 730–746.
<https://doi.org/10.1080/10848770.2014.949942>
120. Bryttan Adrian Viewing the arts: Modest Menzinsky; the Ukrainian Siegfried. *The Ukrainian Weekly*. 2001. Apr. 01. 113 s.
121. Kesting Jürgen. Die grossen Singer unseres Jahrhunderts. *Kesting Jürgen*. Econ, 1993. 432 S.
122. Koörner A., & Kuühl P. M. Italian Opera in Global and Transnational Perspective: Reimagining Italianità in the Long Nineteenth Century. *In Italian Opera in Global and Transnational Perspective: Reimagining Italianità in the Long Nineteenth Century*. 2022. Cambridge University Press. Pp. 1–40. <https://doi.org/10.1017/9781108920636.002>
123. Rutherford S. Vocal pedagogy and Italian musical migration in London, 1664–1914. *Journal of Modern Italian Studies*. 2021. 26(1). Pp. 11–26.
<https://doi.org/10.1080/1354571X.2020.1855804>